

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ЧИННИКІВ У ПОСИЛЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті розглядається роль релігійних чинників у формуванні системи економічної безпеки України. Розкривається потенціал їх впливу на економічний розвиток у окремих сферах. Характеризуючи негативні та позитивні аспекти, наводяться приклади позитивного впливу релігійних чинників. Запропоновано заходи щодо використання такого впливу на зміцнення економіки регіону та держави.

В статье рассматривается роль религиозных факторов в формировании системы экономической безопасности Украины. Раскрывается потенциал их влияния на экономическое развитие в отдельных отраслях. Дается характеристика негативных и позитивных аспектов, приводятся примеры позитивного влияния религиозных факторов. Предложены инструменты использования такого влияния на усиление развития экономики региона и страны.

The role of religious factors in forming the system of economic security of Ukraine is studied in the article. The potential of their influence on economic development in several spheres is analyzed. While characterizing positive and negative aspects there are given examples of positive influence of religious factors. Ways of using this influence for strengthening economic security of the region and state are offered.

Ключові слова: релігійні чинники, соціально-економічний розвиток, економічна безпека держави.

Авторитет церкви є найвищим з-поміж усіх інституцій в Україні. Зважаючи на високий рівень довіри, її вплив на трансформаційні процеси може бути значним і позитивним. За даними Фонду ім. О.Разумкова [1], церкви довіряють 57% громадян, за результатами опитування Інституту політичної і соціальної психології АПНУ – 56,7% громадян [2]. У питаннях щодо позитивного впливу релігійних чинників респонденти наголошують на: 1) зміцненні національної єдності та консолідації суспільства; 2) утвердженні морально-етичних принципів поведінки в суспільстві; 3) поширенні моральності, традицій, культури, демократії та ін. Дослідженням впливу церкви на соціально-економічний розвиток в Україні займаються такі науковці, як В.Єленський, О.Заєць, С.Здіорук, А.Колодний, М.Маринович, В.Петрик, О.Саган, Л.Филипович, А.Юраш та ін., проте питання впливу релігії на економічну безпеку держави не є достатньо висвітленим.

Метою статті є розкрити механізми використання позитивного впливу церкви на економічне зростання, зокрема зміцнення економічної безпеки. На сучасному етапі розвитку роль релігійних чинників в суспільстві змінюється, послаблюючись в одних сферах (політична) і посилюючись в інших (соціальна). Становлення ринкової економіки вимагає як в економічних агентів, так і в релігійних представників швидкої адаптації до змінених умов. Зважаючи на досвід розвинених країн (США, країни Західної Європи), які проходили етапи співпраці/відокремлення держави і церкви, необхідно

врахувати позитивний і негативний вплив релігійних чинників на економічний розвиток.

Потенціал впливу релігійних чинників на економічний розвиток країни розкривається через: 1) інформаційно-просвітницьку роботу (звернення духовенства, представників релігійних інституцій через ЗМІ); 2) соціальну працю, створення соціальних проєктів (соціальні ініціативи, заходи, створення відповідних установ); 3) науково-організаційну діяльність (організація круглих столів, конференцій, семінарів); 4) співпрацю з органами державного управління, місцевого самоврядування, науковцями та підприємцями щодо розв'язання конкретних проблем.

Такі способи „інкорпорації” церкви в суспільство можуть бути запроваджені різними методами, підбираючи найбільш ефективні на конкретному етапі. Згідно з опитуванням, проведеним серед мешканців Західного регіону, найбільш ефективними механізмами впливу релігійних чинників названі виступи церковних ієрархів (27%) та діяльність церковних громад (25%) (рис. 1). Також ефективним засобом впливу є діяльність релігійних організацій (20%), а повсякденна поведінка окремих громадян (11%) і видання офіційних документів (7%) не розглядаються як дієвий інструмент на загальнодержавному рівні.

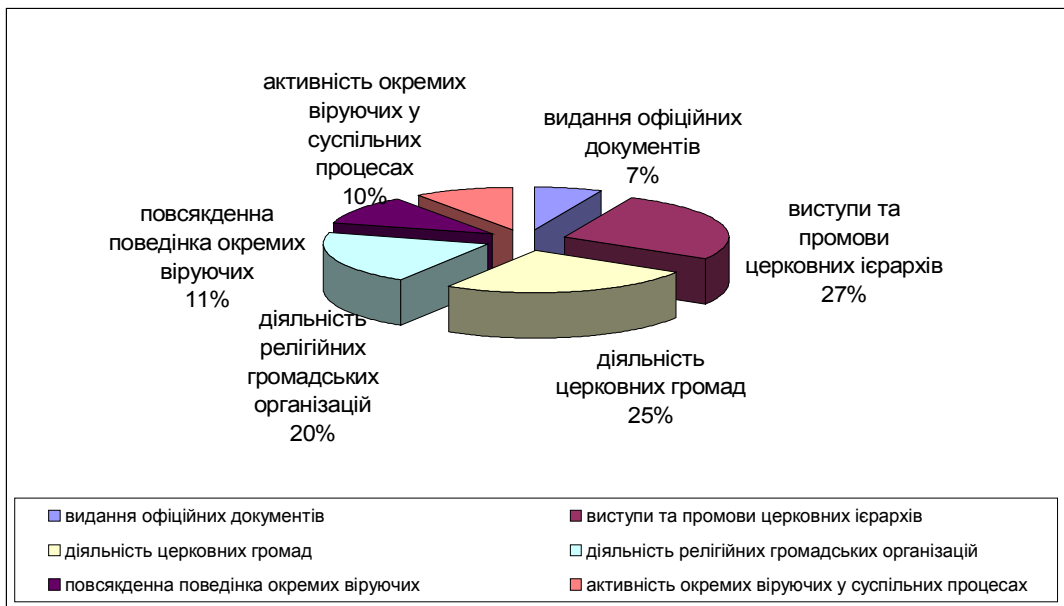

Рис. 1. Розподіл пріоритетів респондентів щодо механізмів ефективного впливу релігійних чинників у суспільстві

Позитивний вплив релігійних чинників проявляється насамперед в Окреслені загальні напрями позитивного впливу релігійних чинників дають змогу зупинитися на конкретних заходах, через які цей вплив може

поширюватися в українському суспільстві. Застосування таких заходів дозволить шляхом удосконалення економічних відносин, підвищення рівня моральної відповідальності та стабілізації ключових параметрів економічного розвитку здійснювати позитивний вплив на зміцнення економічної безпеки держави.

Прикладом окремих дієвих заходів, за допомогою яких можна поширювати вплив релігійних чинників, є публічні звернення церков стосовно найгостріших проблем (економічних, зокрема). З ініціативами залучення церков до розв'язання економічних проблем, з якими не вдається впоратися політичними чи економічними способами, звертаються урядові структури та органи місцевого самоврядування. Так, Міністерство внутрішніх справ у лютому 2008 р. звернулося до найбільших церков України із закликом до зниження правопорушень на дорогах, кількості ДТП та пов'язаного з цим травматизму. Одна з церков у Західному регіоні виступила зі зверненням, де йшлося про те, що „порушення правил дорожнього руху є гріхом”, який необхідно усвідомити, ретельно уникаючи на дорогах ситуацій, які б стали причиною матеріальної втрати, здоров'я чи життя [3]. Як результат, за даними МВС, на березень 2008 р. відбулося зниження кількості правопорушень на дорогах у цьому регіоні.

Таким чином, релігійні чинники виступили посередниками між державними органами та громадянами в питаннях дотримання законів і забезпечення безпеки на дорозі, акцентуючи на відповідальності громадян і їх сумлінному виконанню обов'язків. Хоча такі звернення не стосуються безпосередньо економіки, проте виховують у громадян культуру поведінки в різних ситуаціях, тим самим формуючи систему цінностей та моральних пріоритетів, що розповсюджується на поведінку особи в усіх сферах життя, у тому числі й економічній.

Наступною ініціативою церков, що безпосередньо стосується економіки та економічної безпеки, стало звернення Синоду єпископів [4] до „всіх людей доброї волі” боротися з хабарництвом/корупцією. У зверненні наголошувалося, що „моральним і громадянським обов'язком” церкви є підтримати ініційовані владою заходи щодо боротьби з корупцією. Документ мав на меті допомогти з викоріненням хабарництва в усіх його проявах: „морально хибними є не лише ті ситуації, коли ми приймаємо хабарі, а й ті, коли даємо їх іншим”, а також наголосити на пріоритеті духовного над матеріальним: „багатство, майно, гроші... стають жорстокими рабовласниками, коли ми погоджуємось бути їх невільниками”. Це звернення безпосередньо стосується економіки та найбільшої проблеми сучасних відносин в українському суспільстві – корупції, що підриває засади нормального функціонування соціально-економічної системи.

Апелювання до моральних засад поведінки громадян та їх особистих принципів є тим дієвим інструментом, що може бути ключовим при

розв'язанні економічних проблем, коли інші методи не мають суттєвого впливу. Авторитет церкви в таких питаннях значно підсилить результат заходів, що пропонуються державними органами. У цьому випадку вплив буде здійснюватися не на розв'язання проблеми, а на викорінення „згубних звичаїв”, що стали своєрідними нормами поведінки, і на “встановлення у житті властивих моральних пріоритетів” [4].

Подібні заходи з використанням ресурсу релігійних чинників для розв'язання економічних проблем проводились і в сусідніх державах, зокрема у 2007 р. в Росії при проведенні масштабної кампанії боротьби з корупцією. Хотілося б підкреслити важливість включення державою релігійних представників у розробку концепції національної безпеки, участі в кампаніях по боротьбі з корупцією, проявами тіньової економіки. Так, наприклад, серія матеріалів „Бібліотека антикорупціонера” [5] була підготовлена відповідними органами РФ та узгоджена з представниками релігійних конфесій: православ'я, іудаїзму, ісламу. У Національній концепції безпеки Росії 1997 р. особливо наголошується на ролі церкви: „...важливою є роль РПЦ і церков інших конфесій в збереженні традиційних духовних цінностей” [6]. Позитивний досвід Російської Федерації може бути корисним для впровадження в Україні, зокрема щодо проведення подібних акцій.

Варто також зупинитися на діяльності спілок християн-підприємців, що активно функціонують в Європі: Австрії, Німеччині та ін. В Австрії діють з 1965 р. спілки християн-підприємців, які залишаються успішними [7]. Діяльність таких спілок і підприємств на основі християнських принципів може стати ще одним механізмом позитивного впливу релігійних чинників на економічний розвиток та зміцнення економічної безпеки через посилення безпеки підприємництва. Їхня висока продуктивність праці й тривала ефективність діяльності пояснюється застосуванням принципів християнського вчення в повсякденній економічній діяльності. Підприємець-християнин є відповідальним за т. зв. економічні принципи й повинен дбати не лише про прибутки фірми, але й добробут кожного працівника, атмосферу в колективі, раціональне використання природних ресурсів, збереження екології тощо. Релігійні чинники через соціальне вчення є джерелом етики в економіці й базуються на 4 основних принципах [8]:

1) принцип особистості/свободи (повага гідності людської особи в повсякденній праці співробітника, постачальника, клієнта; центром підприємництва й мірилом економічної діяльності є людина) [8, с.56] – поширення гуманістичних проявів в економічній політиці;

2) принцип загального/спільного блага (щоб повноцінно розкритися в колективі для блага усієї фірми, кожна особа повинна почуватися комфортно); для досягнення економічного успіху необхідно створити умови для успішного розвитку конкретної особи;

3) принцип субсидіарності/підпорядкованості (від використання вмінь і

навичок однієї особи – через колектив – до керівництва) [8, с.61];

4) принцип солідарності (сильніші допомагають слабшим. Підприємець шукає найслабше місце на фірмі, щоб надати допомогу для подальшої самопомоги). Допомагаючи в розвитку окремого працівника, підприємець очікує подальшої віддачі для розвитку фірми.

Два останні принципи є не лише принципами християнської доктрини для господарської діяльності, але й основними принципами Європейського Союзу (спочатку в ЄС була солідарність Півночі з Півднем, а зараз – Заходу зі Сходом) та функціонування міжнародних відносин.

З досвіду діяльності християнських спілок підприємців, що успішно функціонують в Австрії та Німеччині, а також інших подібних суб'єктів господарювання, можна стверджувати, що підприємство, яке працює за християнськими принципами, функціонує довше й ефективніше за інше. Альтернативним способом зміцнення економічної безпеки, підвищення конкурентоспроможності регіону може стати співпраця церкви, держави й представників підприємницьких кіл (в межах, що не суперечать законодавчому принципу про відокремлення церкви від держави).

Застосовуючи принципи християнської моралі в діяльності підприємств, українські суб'єкти господарювання зможуть не лише підвищувати власну ефективність, але й утвердити віру в нові методи роботи, тим самим підвищивши довіру іноземних інвесторів до українського бізнесу.

За результатами експертного опитування 16 представників духовенства, фахівців у сфері державно-церковних відносин в Україні (2007-2008 рр.), найдієвішими інструментами впливу церкви на соціально-економічний розвиток держави визначено: 1) інформаційно-просвітницька робота через ЗМІ – 75%; 2) по 63%: активізація соціальної роботи церков і релігійних організацій; залучення представників церков і релігійних організацій у різні сфери соціально-економічного життя; особистий приклад священнослужителів на парафіях; 3) 50% – промови та публічні виступи церковних ієрархів; 4) 38% – видання церковних документів і оприлюднення офіційних звернень.

На основі проведеного аналізу можна стверджувати про необхідність залучення релігійних чинників (через діяльність церкви, релігійних організацій) до розв'язання проблем економічного розвитку і зміцнення безпеки держави за допомогою таких заходів:

1) заохочувати церкви до роботи в соціальній сфері (заходи з підтримки й допомоги потребуючим громадянам: соціальні тижні, спеціальні акції; створення відповідних структур під опікою церков: центрів, організацій, благодійних фондів), сприяючи їм фінансовими та інституціональними засобами;

2) ініціювати спільні звернення релігійних організацій і органів державного управління щодо актуальних проблем економіки (висвітлення по

телебаченню, у пресі звернень з приводу боротьби з хабарництвом/ корупцією, дотримання законодавства в податковій, підприємницькій сфері, виховання відповідальності та сумлінності в питаннях продуктивності праці, ведення господарської діяльності; протистояння криміналізації економічних відносин), що дозволить підкріпити зусилля держави потужним моральним авторитетом церкви;

3) залучати церкви до проведення науково-організаційних і практичних заходів (організація круглих столів, семінарів, конференцій на актуальні теми, у яких брали б участь представники органів державної влади, наукових і підприємницьких кіл, громадські та релігійні діячі), що дасть змогу використати інтелектуальний і духовний потенціал релігійної сфери у розв'язанні загальнодержавних проблем;

4) організовувати міжнародні заходи з обміну досвідом співпраці держави і церкви в інших країнах (залучення представників громадських і релігійних організацій, дипломатичних установ за кордоном до пошуку ефективних способів боротьби з міжнародною злочинністю: торгівля людьми, контрабанда, „відмивання” коштів, отриманих злочинним шляхом), відслідковування емігрантських потоків і їх регулювання, допомога українцям, які працюють за кордоном, і сім'ям трудових мігрантів в Україні), що сприятиме розв'язанню проблем на рівні міждержавної співпраці, уникненню та мінімізації негативних явищ, пов'язаних з імміграцією українських громадян.

Список використаних джерел:

1. Більше половини українців довіряють церкві: результати соціологічного опитування // Режим доступу: <http://www.uceps.org.ua/ua/show/1532/>.
2. Ставлення громадян до релігії та до поширення „нетрадиційних релігій” : результати вивчення громадської думки населення України. – К. : Інститут соціальної та політичної психології АПН України, 2006. – 36 с.
3. Федів Л. Дорожньо-транспортний гріх / Федів Л. // Газета по-львівськи. – 2008. – №9.
4. Василів М. Гріх грошоловства / Василів М. // Львівська газета. – 2008. – №34 (342).
5. Библиотека антикоррупционера. Министерство внутренних дел РФ. – М. : Общий дом, 2006. – 34 с.
6. О свободе совести и религиозных объединениях: Федеральный закон Российской Федерации от 26 сентября 1997 года. – Собрание законодательства Российской Федерации. – 1997. – № 39.
7. Брашлавець О. Моральність та сприяння суспільному розвитку: соціальне вчення церкви про економічні проблеми / Брашлавець О. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.socium.org.ua/Socium.files/pages/march2002/moralnost.htm>.
8. Гюфнер Й. Християнське суспільне вчення / Гюфнер Й.; пер. з нім. С.Пташник. – Львів : Свічадо, 2002. – 304 с.